

DWUDZIESTOLECIE
ARCHIDIECEZJI I METROPOLII
WARMIŃSKIEJ

WIERNOŚĆ TRADYCJI – SŁUŻBA WSPÓŁCZESNOŚCI

pod red. Andrzeja Kopiczko

Olsztyn 2012

Ks. Andrzej Kopiczko

REORGANIZACJA ADMINISTRACYJNA KOŚCIOŁA W POLSCE W 1992 ROKU I JEJ UWARUNKOWANIA

Wprowadzenie

Nowy kształt terytorialny Polski po II wojnie światowej wpłynął także na organizację kościelną. Przede wszystkim narzucone przez mocarstwa granice państwowe nie pokrywały się z siecią diecezji. Po stronie Związku Radzieckiego pozostały w całości diecezja łucka i w znacznej części archidiecezje lwowska i wileńska oraz diecezja pińska, ale także z terytorium przemyskiej i łomżyńskiej. Dla pozostałej w granicach Polski części archidiecezji wileńskiej ośrodkiem administracji stał się Białystok, dla części archidiecezji lwowskiej – Lubaczów, a dla części diecezji pińskiej – Drohiczyn nad Bugiem. Na zachodzie i północy w nowych granicach Polski znalazła się większa część rozległej niemieckiej metropolii wrocławskiej, podległej bezpośrednio Stolicy Apostolskiej (z wolną pralaturą pilską i częścią diecezji berlińskiej), diecezja gdańska (utworzona w 1925 roku) i warmińska oraz dawne pruskie enklawy czeskich archidiecezji w Pradze (Ziemia Kłodzka) i w Ołomuńcu (okolice Głubczyc), a także małe skrawki diecezji miśnieńskiej¹.

Przed polskimi władzami kościelnym stanął więc problem nie tylko odbudowy życia religijnego i pomocy społecznej, ale także przejęcia struktur diecezjalnych na tzw. ziemiach odzyskanych. Należało też uwzględnić nową sytuację polityczną i zdominowanie władz państwowych na szczeblu centralnym oraz terytorialnym

¹ *Nowe diecezje Kościoła katolickiego w Polsce*, cz. 1: *Statystyka Kościoła*, red. L. Adamczuk i W. Zdaniewicz, Warszawa 1994, s. 25–26.

przez partie o rodowodzie komunistycznym, wrogie Kościołowi katolickiemu i religii w ogóle. Mając tę świadomość, prymas Polski kardynał August Hlond, na mocy specjalnych uprawnień otrzymanych od Stolicy Apostolskiej, ustanowił już w połowie sierpnia 1945 roku polskich administratorów we Wrocławiu, Opolu i Gorzowie Wielkopolskim oraz w diecezjach warmińskiej i gdańskiej. W 1956 roku jurysdykcję w tych jednostkach objęli administratorzy apostolscy, ustanowieni biskupami przez papieża Piusa XII już w 1951 roku². Ponadto w marcu 1946 roku nastąpiło połączenie unią personalną archidiecezji gnieźnieńskiej i archidiecezji warszawskiej. Metropolia poznańska odtąd obejmowała jedynie archidiecezję poznańską (bez sufraganii)³.

Po ratyfikowaniu i wejściu w życie układu między PRL i RFN, papież Paweł VI na mocy bulli „*Episcoporum Poloniae coitus*” z 28 czerwca 1972 roku erygował nowe diecezje na ziemiach zachodnich i północnych: opolską, gorzowską, szczecińsko-kamieńską i koszalińsko-kołobrzeską oraz mianował pełnoprawnych biskupów (także we wrocławskiej i warmińskiej). Jednocześnie archidiecezja wrocławska utraciła *de iure* dawne diecezje sufraganalne – berlińską i warmińską oraz prałaturę pilską, a otrzymała jako sufraganalne – gorzowską i opolską. Spośród nowo utworzonych diecezji, szczecińsko-kamieńska i koszalińsko-kołobrzeska zostały włączone do metropolii gnieźnieńskiej, podobnie jak dotychczasowa diecezja „wyjęta” gdańska. Natomiast diecezja warmińska została przyłączona do metropolii warszawskiej⁴.

Odtąd administracja kościelna w Polsce obejmowała pięć metropolii: gnieźnieńską i pięć sufraganalnych; warszawską i sześć sufraganalnych, poznańską, krakowską i cztery sufraganalne, wrocławską i dwie sufraganalne (razem 22). Poza przynależnością metropolitalną pozostawały jeszcze administracje apostolskie w Białymstoku, Drohiczynie i Lubaczowie oraz diecezje łomżyńska i przemyska (łącznie 27 jednostek terytorialnych).

W czasie IV pielgrzymki do Polski 5 czerwca 1991 roku Jan Paweł II zmienił status dwóch administracji apostolskich i ustanowił archidiecezję białostocką oraz diecezję drohiczyńską. Fakt ten miał dużą wymowę, ponieważ oznaczał formalno-prawne uznanie przez Kościół kształtu granicy wschodniej. Było to możliwe po wprowadzeniu większej liberalizacji na Litwie i Białorusi oraz odtworzeniu tam

² Por. J. Pater, *Biskupi na Ziemiach Zachodnich i Północnych jako wikariusze generalni Prymasa Wyszyńskiego*, w: *Stefan Kardynał Wyszyński wobec Ziem Zachodnich i Północnych oraz stosunków polsko-niemieckich. W 100-lecie urodzin Prymasa Tysiąclecia*, red. T. Dzwonkowski i C. Osękowski, Warszawa-Poznań-Zielona Góra 2001, s. 33–52. W tym opracowaniu pomijamy cały problem stosunków państwo – Kościół w okresie Polski Ludowej i związane z tym trudności w tworzeniu i podtrzymywaniu struktur kościelnych. Zainteresowanych odsyłamy do bogatej na ten temat literatury.

³ K. Dola, *Kościół katolicki w Polsce w latach 1944–1976. Kronika wydarzeń*, w: *Historia Kościoła w Polsce*, t. 2, cz. 2, red. B. Kumor i Z. Obertyński, Poznań-Warszawa 1979, s. 195.

⁴ Tamże, s. 244.

struktur Kościoła katolickiego⁵. Po tych decyzjach organizacja kościelna w Polsce obejmowała 27 jednostek administracyjnych: 26 diecezji i jedną administrację apostolską. Taki stan utrzymał się do 25 marca 1992 roku, kiedy Jan Paweł II dokonał kolejnej reorganizacji sieci metropolitalnej i diecezjalnej⁶.

Nowa reorganizacja kościelna

W 1989 roku zaszły w Polsce poważne zmiany polityczne. Dla Kościoła rzymskokatolickiego ważne były jednak także wydarzenia nieco wcześniejsze, zapoczątkowane w 1987 roku. Wówczas wznowiono działalność Komisji Wspólnej, która miała rozwiązywać pojawiające się trudności w osiągnięciu porozumienia między Kościołem a państwem. Zaczęto też myśleć nad uregulowaniem statusu prawnego Kościoła katolickiego i finalizacją sprawy nawiązania stosunków dyplomatycznych z Watykanem. Podjęto również wspólne (państwowo-Kościelne) przygotowania do kolejnej pielgrzymki Jana Pawła II do Polski. Wprawdzie wypowiedzi papieża, skierowane wówczas do rodaków, oraz jego modlitwę przy grobie księdza Jerzego Popiełuszki rząd ocenił negatywnie, to jednak ustami Wojciecha Jaruzelskiego podtrzymał ofertę „trwałego kształtowania konstruktywnych stosunków między socjalistycznym państwem i Kościołem rzymskokatolickim”⁷.

Kolejny rok zdominowały strajki, ale też wzrosło znaczenie hierarchii kościelnej, którą zaczęto włączać do rozmów między władzą a opozycją. Odtąd mamy już do czynienia ze stałą obecnością przedstawicieli Kościoła we wszystkich ważniejszych rozmowach na temat sytuacji społeczno-politycznej. Tak też było, gdy zdecydowano się na zorganizowanie tzw. rozmów wilanowskich 18–19 listopada 1988 roku⁸, a później obrad „okrągłego stołu”⁹.

Równocześnie z rolą pośrednika i mediatora w dialogu między władzami PRL a opozycją przedstawiciele Episkopatu – w ramach Komisji Wspólnej – kontynuowali rozmowy na temat ustawy, określającej status prawny Kościoła rzymskokatolickiego w Polsce. Prace te zostały zakończone 4 kwietnia 1989 roku przyjęciem wspólnego projektu, który w formie ustawy uchwalił Sejm 17 maja tego roku¹⁰.

⁵ T. Krahel, *Archidiecezja białostocka*, w: *Spis kościołów i duchowieństwa archidiecezji białostockiej 1998*, Białystok 1998, s. 26–27; Z. Wietrzak, *Kościół katolicki w Europie Środkowo-Wschodniej*, Kraków 1997, s. 55–56, 108–109.

⁶ *Nowe diecezje Kościoła katolickiego w Polsce*, cz. 1: *Statystyka Kościoła*, s. 27–28.

⁷ R. Gryz, A. Dudek, *Komuniści i Kościół w Polsce (1944–1989)*, Kraków 2003, s. 430.

⁸ Chodzi o rozmowy na terenie parafii w Wilanowie, w trakcie których dużą rolę odegrał biskup gdański Tadeusz Gocłowski. Nie przyniosły one wprawdzie przełomu w relacjach władz z opozycją, ale zapoczątkowały dalszy dialog.

⁹ Z ramienia Kościoła brali udział księża Bronisław Dembowski i Alojzy Orszulik.

¹⁰ *Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o stosunku państwa do Kościoła katolickiego w Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej*, *Warmińskie Wiadomości Diecezjalne* (dalej: WWD), 1989, nr 6, s. 221–240.

Uwzględniono w niej większość postulatów Kościoła, w tym przyznanie osobowości prawnej, swobody działalności duszpasterskiej czy tworzenie organizacji katolickich. Kościół otrzymał też prawo posiadania własnych drukarni, stacji radiowych i telewizyjnych, a nawet podstawy do ubiegania się o zwrot zagarniętego przez władze komunistyczne majątku. W tym samym dniu zatwierdzono jeszcze ustawę o gwarancjach wolności sumienia i wyznania oraz o ubezpieczeniach społecznych duchownych¹¹.

Dokumenty te uwieńczyły długą drogę Kościoła do uzyskania niezależności i swobodnego pełnienia własnej misji. Kolejnym aktem było wznowienie 17 lipca 1989 roku stosunków dyplomatycznych między Polską a Stolicą Apostolską¹² oraz mianowanie 26 sierpnia tego roku pierwszego od zakończenia II wojny światowej nuncjusza apostolskiego w osobie arcybiskupa Józefa Kowalczyka¹³. W tym samym czasie ambasadorem PRL w Watykanie został Jerzy Kuberski, który już od 1982 roku kierował zespołem ds. stałych kontaktów roboczych między rządem PRL a Stolicą Apostolską.

Arcybiskup Józef Kowalczyk przybył do Warszawy 23 listopada 1989 roku¹⁴. Niedługo potem, 18 grudnia, odwiedził także diecezję warmińską, z którą był związany przez studia seminaryjne i przyjęcie święceń kapłańskich. Tu nawiedził współkatedrę św. Jakuba, a następnie Warmińskie Seminarium Duchowne „Hosianum”, gdzie spotkał się z rektorem, wykładowcami i wychowawcami oraz alumni. Uczestniczył także w posiedzeniu naukowym wykładowców Seminarium, podczas którego ksiądz prof. Tadeusz Pawluk wygłosił referat: „Przedstawicielstwo papieskie w Kościele partykularnym i dyplomacja Stolicy Apostolskiej”. Nuncjusz dokonał też otwarcia wystawy „Nuncjusze apostolscy i Warmia” w holu biblioteki przy ulicy Kopernika. Uwieńczeniem tych spotkań była Msza św. we współkatedrze olsztyńskiej, której przewodniczył¹⁵.

Dla Kościoła w Polsce bardzo ważnym wydarzeniem był również powrót religii do szkół w roku szkolnym 1990/91, z których została usunięta na mocy ustawy z 15 lipca 1961 roku. Przywrócenie katechizacji nastąpiło na podstawie instrukcji Ministra Edukacji Narodowej. Decyzja ta spotkała się ze sprzeciwem niektórych kręgów politycznych i społecznych, a nawet została zaskarżona przez Rzecznika Praw Obywatelskich do Trybunału Konstytucyjnego. Jednak ten ostatni po-

¹¹ Ustawa z dnia 17 maja 1989 r. o ubezpieczeniu społecznym duchownych, WWD, 1989, nr 6, s. 241–255.

¹² Oświadczenie Sekretariatu Episkopatu Polski w związku ze wznowieniem stosunków dyplomatycznych pomiędzy Polską a Stolicą Apostolską, WWD, 1989, nr 4, s. 128–129.

¹³ Kapłan warmiński nuncjuszem apostolskim w Polsce, WWD, 1989, nr 4, s. 109–110; Świadeństwo i służba. Rozmowy o życiu i Kościele. Z arcybiskupem Józefem Kowalczykiem, Nuncjuszem Apostolskim w Polsce, rozmawia ks. Rafał Markowski, Warszawa 2008, s. 93.

¹⁴ Komunikat z 238 Konferencji Plenarnej Episkopatu Polski, WWD, 1989, nr 6, s. 198–199.

¹⁵ Ks. Abp dr Józef Kowalczyk – nuncjusz apostolski w Polsce – z wizytą na Warmii, WWD, 1989, nr 6, s. 218–219.

twierdził legalność instrukcji. Problem ten przestał istnieć po uchwaleniu ustawy z 7 września 1991 roku o systemie oświaty oraz wydaniu na jej podstawie rozporządzenia Ministerstwa Edukacji Narodowej 14 kwietnia 1992 roku. Artykuł 12 tego dokumentu stanowi, że szkoły publiczne organizują naukę religii w szkołach podstawowych na życzenie rodziców, a w ponadpodstawowych na życzenie rodziców bądź uczniów. Przedmiot ten ma charakter fakultatywny w wymiarze dwóch godzin tygodniowo, nie decyduje o promocji ucznia do następnej klasy, ale ocena z religii jest umieszczana na świadectwie szkolnym¹⁶.

Ustawa o gwarancjach wolności sumienia i wyznania z 17 maja 1989 roku mówi też, że „Kościoły i związki wyznaniowe mają prawo zakładać i prowadzić szkoły oraz inne placówki oświatowo-wychowawcze na zasadach określonych w ustawach. Przepisy te uszczegóławia ustawa o systemie oświaty z 7 września 1991 roku, a także potwierdza konstytucja RP w artykule 70¹⁷.

Papież Jan Paweł II 21 stycznia 1991 roku ustanowił – za zgodą władz państwowych – Ordynariat Wojskowy (Polowy) Wojska Polskiego i powołał biskupa polowego. W ten sposób powstała nowa jednostka administracyjna Kościoła w Polsce, zrównana prawnie z diecezją. Należą do niej m.in. katolicycy żołnierze zawodowi, ich współmałżonkowie, dzieci oraz rodzice, pracownicy cywilni zatrudnieni na stałe w instytucjach wojskowych i uczniowie szkół wojskowych¹⁸.

Ta odbudowa i rozbudowa struktur administracyjnych Kościoła po okresie zniewolenia w systemie komunistycznym Polski Ludowej wymagała jeszcze jednego posunięcia, a mianowicie dostosowania sieci diecezjalnej do nowych warunków społeczno-politycznych. Problem ten występował przez cały okres powojenny wskutek zmian granic politycznych. Początkowo jednak nie był możliwy do rozwiązania. Kolejne decyzje Stolicy Apostolskiej, zmierzające do zracjonalizowania struktury diecezjalnej, podjęte zwłaszcza w 1972 roku, nie wypełniały oczekiwań poszczególnych Kościołów lokalnych¹⁹. Główny problem stanowiło duże zróżnicowanie pod względem wielkości terytorialnej i ludnościowej diecezji, a także terytoriów diecezji, które wskutek II wojny światowej i decyzji Wielkiej Trójki pozostały poza granicami Polski. Biorąc pod uwagę tylko liczbę parafii, okazuje się, że archidiecezja wrocławska w 1987 roku miała ich osiem razy więcej (608) niż administracja apostolska w Białymstoku (76), ale jeszcze mniej parafii było w administracji drohiczyńskiej (36) czy lubaczowskiej (37), a nawet diecezji gdań-

¹⁶ Prawo wyznaniowe w III Rzeczypospolitej, red. H. Misztal, Lublin–Sandomierz 1999, s. 179–180.

¹⁷ Tamże, s. 183–185.

¹⁸ Tamże, s. 196–199.

¹⁹ Należy dodać, że problem nowego podziału administracyjnego Kościoła w Polsce poruszył w czerwcu 1982 r. nuncjusz do specjalnych poruczeń abp Lugi Poggi. Będąc w Olsztynie, zasugerował bp. Janowi Oblakowi potrzebę opracowania takiego podziału także dla diecezji warmińskiej. – B. Przeracki, *Metropolia Warmińska*, Połaniec Warmiński, 1992, nr 8 (5–18 IV), s. 4–5.

skiej (95). Ale też diecezja przemyska liczyła 587, opolska – 482, a archidiecezja poznańska – 481 parafii²⁰. Duże dysproporcje występowały również w powierzchni poszczególnych diecezji. Gdy wrocławska i warmińska miały w 1986 roku przeszło 20 000 km² (warmińska nawet 24519 km²), to gdańska tylko 1936 km²²¹. Do tego dochodziły jeszcze inne kwestie, jak liczba wiernych przypadających na jednego duszpasterza lub kościół parafialny, uposażenie, odległość do świątyń itp. Ponadto Sobór Watykański II zwracał uwagę na element duszpasterski jako najważniejszy w posłudze każdego biskupa. Mając to na względzie, ale także nową świadomość potrzeb duszpasterskich, sprawą pilną stało się dostosowanie struktur administracyjnych do nowych realiów pastoralnych. Gdy tylko pojawiły się sprzyjające warunki społeczno-polityczne po wydarzeniach 1989 roku, papież Jan Paweł II polecił nowemu nuncjuszowi apostolskiemu w Polsce przeprowadzenie tego zadania (łącznie z podpisaniem konkordatu)²². W Polsce pierwsze takie rozmowy podjęto już na Konferencji Episkopatu Polski w Częstochowie 1 grudnia 1989 roku. Wówczas arcybiskup Józef Kowalczyk przedstawił „wolę Ojca Świętego przeprowadzenia nowego podziału administracyjnego polskich diecezji” oraz poprosił o propozycje i sugestie. Reakcja na to była początkowo różna. Pojawiły się głosy, że należy takie działania odłożyć na późniejszy okres, gdy nastąpi poprawa sytuacji społeczno-gospodarczej w Polsce. Mimo tego, od razu przystąpiono do pracy. Dużą rolę w tym procesie odegrali sami biskupi, którzy przedkładali swoje dezyderaty do komisji, powołanej 10 października 1990 roku przez Episkopat Polski, której przewodniczył kardynał Franciszek Macharski. W ramach jej prac została przekazana wszystkim biskupom diecezjalnym ankieta w sprawie reorganizacji diecezji. Materiał ten był analizowany i przedstawiany Radzie Stałej Episkopatu. Prowadzono też wiele dyskusji i nanoszono liczne poprawki do projektu przygotowanego przez jednego z najwybitniejszych historyków Kościoła w Polsce ks. prof. Bolesława Kumora (zm. w 2002 roku)²³. Wyniki prac i konsultacji zostały przekazane 30 października 1991 roku Stolicy Apostolskiej, a 25 marca 1992 roku papież Jan Paweł II ogłosił bullę „Totus Tuus Poloniae Populus”, na mocy której dokonał głębokiej reorganizacji dotychczasowej administracji Kościoła w Polsce²⁴. Objęła ona przede wszystkim utworzenie nowych metropolii i diecezji, potwierdzenie istniejących, a także określenie nowych granic wszystkich diecezji i ich przynależności metropolitalnej.

Na mocy tej bulli papież erygował najpierw trzynaście nowych diecezji: bielsko-żywiecką, elbląską, ełcką, gliwicką, kaliską, legnicką, łowicką, radomską,

²⁰ Kościół katolicki w Polsce 1918–1990, Rocznik statystyczny, s. 127.

²¹ Tamże, s. 118–123.

²² Świadectwo i służba. Rozmowy o życiu i Kościele, s. 93.

²³ Tamże, s. 102–103.

²⁴ List do Kościoła w Polsce w związku z ustanowieniem nowej organizacji kościelnej na ręce Episkopatu pod przewodnictwem ks. kardynała Józefa Glempa przewodniczącego Konferencji Biskupów i prymasa Polski, WWD, 1992, nr 2, s. 51–52.

rzyszowską, sosnowiecką, toruńską, warszawsko-praską i zamojsko-lubaczowską. Następnie dokonał zmian nazw diecezji: sandomiersko-radomskiej na sandomierską, chełmińskiej na pelplińską, gorzowskiej na zielonogórsko-gorzowską. Ponadto Jan Paweł II nadał nową strukturę dotychczasowym pięciu metropoliom (gnieźnieńskiej, krakowskiej, poznańskiej, warszawskiej i wrocławskiej) i ustanowił osiem nowych: przemyską obrządku łacińskiego, szczecińsko-kamieńską, gdańską, warmińską, białostocką, częstochowską, katowicką, lubelską.

Metropoliom podporządkowano następujące diecezje:

- 1) metropolia białostocka – archidiecezja białostocka oraz diecezje łomżyńska i drohiczyńska;
- 2) metropolia częstochowska – archidiecezja częstochowska oraz diecezje radomska i sosnowiecka;
- 3) metropolia gdańska – archidiecezja gdańska oraz diecezje pelplińska i toruńska;
- 4) metropolia gnieźnieńska – archidiecezja gnieźnieńska, diecezja włocławska;
- 5) metropolia katowicka – archidiecezja katowicka oraz diecezje opolska i gliwicka;
- 6) metropolia krakowska – archidiecezja krakowska oraz diecezje: kielecka, tarnowska i bielsko-żywiecka;
- 7) metropolia lubelska – archidiecezja lubelska oraz diecezje sandomierska i siedlecka;
- 8) metropolia poznańska – archidiecezja poznańska i diecezja kaliska;
- 9) metropolia przemyska obrządku łacińskiego – archidiecezja przemyska oraz diecezje zamojsko-lubaczowska i rzeszowska;
- 10) metropolia szczecińsko-kamieńska – archidiecezja szczecińsko-kamieńska oraz diecezje koszalińsko-kołobrzeska i zielonogórsko-gorzowska;
- 11) metropolia warmińska – archidiecezja warmińska oraz diecezje elbląska i ełcka;
- 12) metropolia warszawska – archidiecezja warszawska i diecezje: warszawsko-praska, łowicka i płocka;
- 13) metropolia wrocławska – archidiecezja wrocławska i diecezja legnicka²⁵.

Na mocy tej bulli została też rozwiązana unia archidiecezji gnieźnieńskiej i archidiecezji poznańskiej (*aeque principaliter*, obowiązująca od 1821 roku) oraz unia *ad personam* archidiecezji gnieźnieńskiej i archidiecezji warszawskiej. Natomiast tytuł prymasa Polski został związany z „historycznym dziedzictwem i relikwiami św. Wojciecha w Archidiecezji Gnieźnieńskiej”, dlatego kardynałowi Józefowi Glempowi – jako kustoszowi relikwii św. Wojciecha pozostawiono tę godność aż do przejścia na emeryturę; odtąd był jednak tylko arcybiskupem metropolitą warszawskim²⁶.

Na mocy tejże bulli z 1992 roku kapłani diecezjalni, pełniący urząd na terytorium nowo utworzonej diecezji (np. proboszczowie, wikariusze, katecheci),

²⁵ Komunikat, WWD, 1992, nr 2, s. 53.

²⁶ Tamże, s. 54.

zostali inkardynowani *ipso facto* do nowej diecezji. Pozostawiono jednak możliwość zmian w tej kwestii, o ile przemawiałyby za tym racje duszpasterskie i organizacyjno-administracyjne²⁷.

25 marca 1992 roku Nuncjatura Apostolska w Polsce ogłosiła też dekret o ustanowieniu i określeniu granic nowych diecezji i prowincji kościelnych w Polsce oraz przynależności metropolitalnej poszczególnych diecezji, w którym wyszczególniono również dekanaty dla poszczególnych diecezji oraz wskazano stolice i kościoły katedralne. Na końcu podano też informacje na temat ordynariatu polowego²⁸. W dekrete wykonawczym nuncjusz apostolski zaznaczył, że wszystkie decyzje zawarte w komunikacie Nuncjatury Apostolskiej z 25 marca 1992 roku i bulli „Totus Tuus Poloniae Populus” wchodzi w życie z dniem ogłoszenia, a kanoniczne objęcie wszystkich wakujących diecezji i liturgiczne ingresy miały się odbyć najpóźniej do 29 czerwca tego roku²⁹. Oczywiście, w przytoczonych dokumentach podano też nazwiska ordynariuszy poszczególnych diecezji i biskupów pomocniczych (w przypadku tych ostatnich czternastu przeniósł z ich dotychczasowych diecezji do innych).

Reorganizacja struktur diecezjalnych z 1992 roku była największą ze wszystkich przeprowadzonych w Polsce, a nawet Europie (a może i na świecie) po II wojnie światowej. Jej podstawową ideą było „zbliżenie biskupów do wiernych” poprzez znaczne ograniczenie wielkości diecezji. Kierowano się zasadą, że nie może ona liczyć więcej niż milion katolików i posiadać obszar nie większy niż 12 000 km². Ponadto chodziło o zdynamizowanie życia religijnego i umożliwienie każdemu z biskupów utrzymywania „rzeczywistego kontaktu ze wszystkimi strukturami kościelnymi”, znajdującymi się na kierowanej przez niego diecezji. Jak wyraził się sam Jan Paweł II, reorganizacja „miała na celu pełniejsze dostosowanie misji Kościoła – czyli wszechstronnie pojętej ewangelizacji – do warunków i wymagań, jakie stawiają czasy, w których żyjemy, i w których wypadnie żyć następnym pokoleniom na naszej ojczyściej ziemi”. Jeszcze innym argumentem był problem „przerostu” liczby biskupów pomocniczych nad diecezjalnymi, którzy stanowili zaledwie 20% składu Konferencji Episkopatu Polski.

Wskutek tej reorganizacji Kościół katolicki w Polsce składał się z 41 jednostek terytorialnych, w tym 13 archidiecezji-metropolii, 26 diecezji, ordynariatu polowego i jednej archidiecezji (łódzkiej), bezpośrednio podlegającej Stolicy Apostolskiej.

Te zmiany miały charakter trwały, ale po dwóch kolejnych latach pojawiła się potrzeba wyłonienia dwóch nowych diecezji w Bydgoszczy i Świdnicy. Jan Paweł II utworzył je 24 lutego 2004 roku. Tego samego dnia nadał też archidiecezji łódzkiej status samodzielnej prowincji kościelnej (metropolii) i podporządkował jej jako sufragalną diecezję łowicką. Decyzje te weszły w życie 25 marca 2004 roku.

²⁷ Tamże, s. 56.

²⁸ WWD, 1992, nr 2, s. 56–69.

²⁹ Dekret wykonawczy, WWD, 1992, nr 2, s. 69–70.

Natomiast 24 maja 1996 roku papież Jan Paweł II utworzył przemysko-warszawską metropolię obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, podporządkowując jej jako sufraganię diecezję wrocławsko-gdańską. Tym samym obecnie Kościół katolicki w Polsce składa się z 44 diecezji, w tym dwie obrządku bizantyjsko-ukraińskiego. Spośród nich piętnaście (w tym jedna obrządku bizantyjsko-ukraińskiego) ma rangę archidiecezji i jest siedzibą metropolii, natomiast ordynariat polowy podlega bezpośrednio Stolicy Apostolskiej. Arcybiskup warszawski jest ponadto ordynariuszem dla wiernych obrządków wschodnich, którzy nie posiadają w Polsce własnego ordynariusza (m.in. Ormian)³⁰.

Wraz z powołaniem nowych diecezji pojawiła się potrzeba zorganizowania w nich całej administracji i utworzenia przynajmniej najważniejszych instytucji i urzędów o charakterze centralnym. Rozpoczęto od urzędzenia kurii biskupich, następnie prawie we wszystkich diecezjach powołano własne seminaria duchowne i erygowano kapituły katedralne. Mimo trudności kadrowych i dużych nakładów materialnych, bardzo szybko uporano się z tymi problemami³¹. Często też z pomocą pospieszyły władze państwowe i samorządowe, które pomogły w pozyskaniu odpowiednich budynków czy placów pod budowę.

Zmiany w diecezji warmińskiej

Istniejąca od ponad siedmiu wieków diecezja warmińska została w ramach powyższej reorganizacji podniesiona do rangi archidiecezji i jako jedyna w Polsce zachowała historyczną nazwę, wywodzącą się nie od stolicy biskupiej, ale od krainy. Z jej terytorium wyodrębniono też dwie nowe diecezje sufraganalne – elbląską i ełcką³².

W okresie powojennym diecezja warmińska doświadczyła ogromnych przeobrażeń. Przede wszystkim nastąpiła prawie całkowita wymiana ludności. Pod administracją niemiecką liczyła około 380 000 katolików i 2 100 000 wyznawców Kościołów protestanckich. Jednak już w 1945 roku zaczął się proces zaniku ludności miejscowej (wskutek wojny, wyjazdów, wysiedleń) i wzrostu liczebnego przybyłej z Polski centralnej i Kresów Wschodnich, wyłącznie katolickiej. W 1950 roku było już około 700 000 wiernych, a w 1972 roku – 1 250 000, w tym 60 000 bizantyjsko-ukraińskiego³³. Podobnie bardzo szybko rozwijała się sieć parafialna

³⁰ 17-lecie wielkiej reformy Kościoła w Polsce, EKai, informacja ze strony internetowej.

³¹ Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944–2002*, Radom 2003, s. 418.

³² J. Jezierski, *15-lecie Archidiecezji Warmińskiej*, Posłaniec Warmiński, 2007, nr 6–7 (25 III–8 IV), s. 3.

³³ J. Wojtkowski, *Diecezja warmińska w latach 1945–1972*, Komunikaty Mazursko-Warmińskie, 1996, nr 1, s. 96; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, cz. 1: *Studium prozopograficzne*, Olsztyn 2009, s. 45.

i dekanalna. Gdy w 1951 roku było 148, to w 1972 roku 310 parafii. Równocześnie wzrosła w tym czasie liczba dekanatów – z 17 do 29. Nie inaczej kształtowały się dane odnośnie do stanu duchowieństwa diecezjalnego – z 200 w 1951 roku do 452 w 1971 roku³⁴. Natomiast tuż przed reorganizacją diecezji w 1992 roku i powołaniem metropolii funkcjonowały już 42 dekanaty łacińskie i jeden greckokatolicki oraz 399 parafii³⁵.

Na mocy bulli Jana Pawła II „Totus Tuus Poloniae Populus” z 25 marca 1992 roku w archidiecezji warmińskiej pozostały dekanaty: Barczewo, Bartoszyce, Biskupiec Warmiński, Braniewo, Dobrze Miasto, Górowo Iławeckie, Grunwald, Jeziorany, Kętrzyn, Lidzbark Warmiński, Mrągowo, Nidzica, Olsztyn-Gutkowo, OlsztynJaroty, OlsztynKormoran, Olsztyn-Śródmieście, Olsztyn-Zatorze, Orneta (z wyjątkiem parafii Dobry), Ostróda (z wyjątkiem parafii: Miłomłyn, Samborowo, Szymonowo), Pieniężno, Reszel, Rozogi i Szczytno oraz parafie Boguchwały, Florczaki, Łukta i Miłakowo z dekanatu Morąg³⁶.

Do diecezji elbląskiej przeszły dekanaty: Dzierzgoń, Elbląg-Południe, Elbląg-Północ, Elbląg-Śródmieście, Iława, Kwidzyn, Malbork, Morąg (tylko z parafiami: Chojnik, Jarnońtowo, Kalnik, Małdyty, Morąg, Słonecznik, Stróżyna, Wilamowo), Pasłęk, Susz, Sztum oraz parafia Dobry z dekanatu Orneta i parafie: Miłomłyn, Samborowo, Szymonowo z dekanatu Ostróda.

Natomiast do diecezji ełckiej włączono dekanaty: Biała Piska, Elk, Giżycko, Gołdap, Mikołajki Mazurskie, Olecko, Pisz i Węgorzewo³⁷. Dekanat greckokatolicki, należący do diecezji przemyskiej obrządku bizantyjsko-ukraińskiego, został wraz z nią włączony do metropolii warszawskiej obrządku łacińskiego³⁸.

Po reorganizacji 25 marca 1992 roku pozostały – według „Universalis Ecclesiae Annus Census” – w archidiecezji warmińskiej 24 dekanaty i 220 parafii, dwa kościoły rektoralne, 52 kościoły filialne, jeden kościół pomocniczy zakonny i 111 kaplic publicznych (razem 386 placówek); 197 proboszczów, 75 wikariuszy, 109 innych duchownych (ogółem 381 księży). Ponadto 31 pracowało w duszpasterstwie zagranicznym i ośmiu – jako misjonarze. Kościół lokalny obejmował powierzchnię 12 000 km² i liczył około 700 000 mieszkańców, w tym 690 000 katolików. Funkcjonowały też 43 domy zakonne żeńskie, skupiające 255 sióstr zakonnych. W szkołach lekcji religii nauczało 210 księży diecezjalnych, 39 zakonnych, 49 sióstr zakonnych, 195 osób świeckich i jeden brat zakonny³⁹.

³⁴ J. Wojtkowski, *Diecezja warmińska w latach 1945–1972*, s. 90–97.

³⁵ WWD, 1992, nr 5, s. 235–236; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, s. 27–28.

³⁶ Warmińskie Wiadomości Archidiecezjalne (dalej: WWA), 1992, nr 1, s. 10; WWD, 1992, nr 2, s. 64.

³⁷ WWA, 1992, nr 1, s. 10; WWD, 1992, nr 2, s. 64–65.

³⁸ WWA, 1992, nr 1, s. 6; WWD, 1992, nr 2, s. 60.

³⁹ AAWO-N, *Universalis Ecclesiae Annus Census z 1992 r.*; A. Kopiczko, *Duchowieństwo katolickie diecezji warmińskiej w latach 1945–1992*, s. 60.

Ten stan w kolejnych latach uległ dalszym modyfikacjom. Archidiecezja warmińska, wprowadzając pomniejszona terytorialnie i liczbowo, przechodziła kolejne przeobrażenia, zwłaszcza pod względem sieci parafialnej i instytucji o charakterze centralnym. Zgodnie z dezyderatami, podawanymi w związku z reorganizacją struktur diecezjalnych, dużo uwagi poświęcono duszpasterstwu i działalności charytatywnej. Nie zaniedbano również instytucji wychowawczo-oświatowych oraz formacji ekumenicznej i kulturowo-społecznej. Dzięki ogromnemu zaangażowaniu rządców archidiecezji – arcybiskupów Edmunda Piszcz i Wojciecha Ziemby oraz biskupów pomocniczych, duchowieństwa i wiernych Kościoła lokalny może poszczycić się wieloma inicjatywami o zasięgu nawet ogólnopolskim i międzynarodowym. Przede wszystkim jednak wykorzystano szansę na stworzenie odpowiedniej sieci kościołów, dzięki czemu wierni mają łatwy dostęp do Liturgii i sakramentów św. W ostatnim dwudziestolecu powstało prawie 40 nowych parafii. Niektóre z istniejących zostały zreorganizowane poprzez odłączenie lub przyłączenie miejscowości czy ulic. Dwa razy arcybiskup Edmund Piszcz odbył wizytę *ad limina Apostolorum*, przedstawiając Ojcu Świętemu stan archidiecezji. Ma też ogromne zasługi na polu promocji laikatu i włączenia go do współdecydowania o losach Kościoła lokalnego. Angażował się w proces przywracania właściwego znaczenia świętom narodowym i w każdą niedzielę wygłaszał i nadal wygłasza homilie w Radio Olsztyn, a od kilku lat także w lokalnej telewizji. Na czas posługi arcybiskupa Edmunda Piszcz przypadła pielgrzymka papieża Jana Pawła II do Olsztyna, zakończono budowę gmachu Wyższego Seminarium Duchownego „Hosianum”, Kurii Metropolitalnej, domu arcybiskupów warmińskich i Archidiecezjalnego Centrum Caritas im. Jana Pawła II. Utworzył również aż 106 parafii (od 1989 roku). W tym czasie rozpoczął działalność Katolicki Uniwersytet Ludowy w Kętrzynie, a od 1999 roku Wydział Teologii na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim, który kontynuuje misję Instytutu Kultury Chrześcijańskiej im. Jana Pawła II.

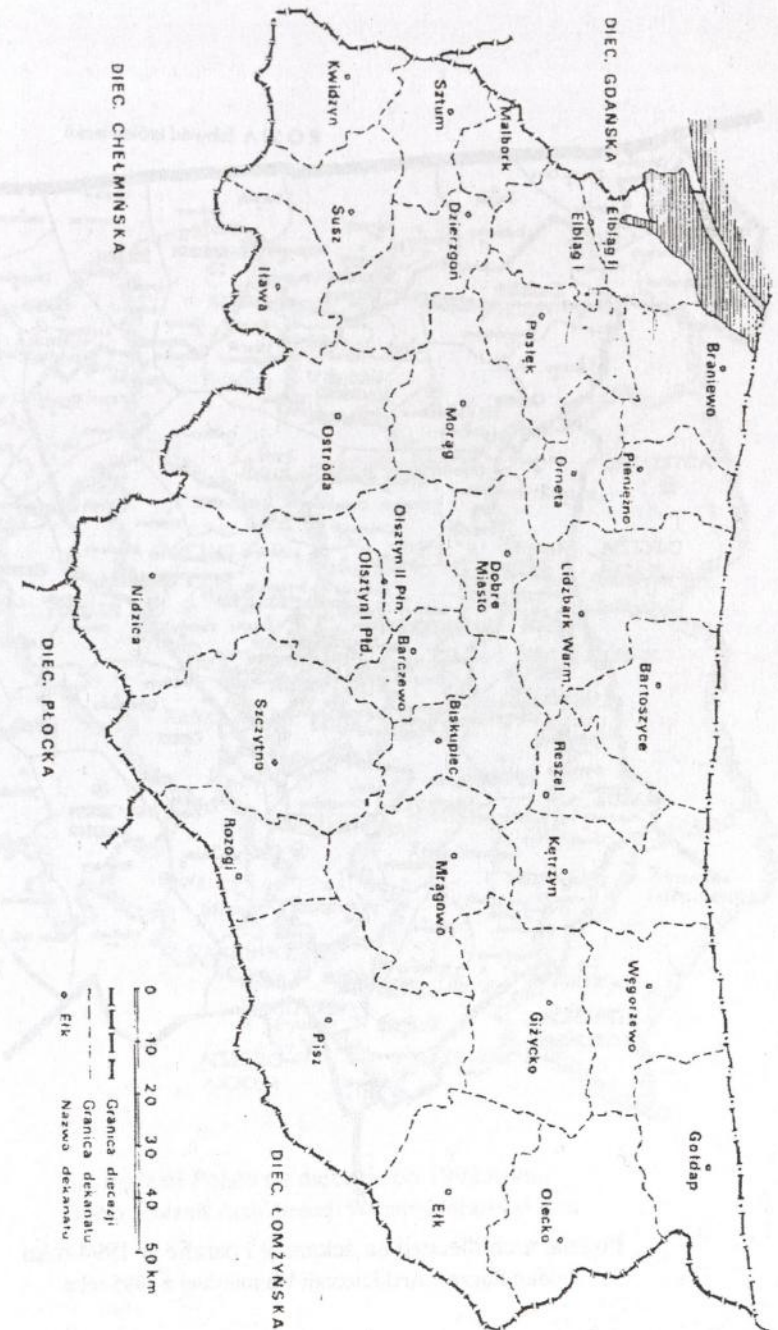
Bardzo owocnie przedstawia się posługa obecnego arcybiskupa metropolity warmińskiego Wojciecha Ziemby. Urząd ten objął w 2006 roku i w tym czasie zwołał i już sfinalizował prace I Synodu Archidiecezji Warmińskiej, wznowił i zakończył na szczęblu diecezjalnych proces beatyfikacyjny kardynała Stanisława Hozjusza, a ponadto cztery inne procesy o beatyfikację – sióstr katarzynek (męczenniczek systemu komunistycznego), siostry Barbary Samulowskiej (wizjonerki z Gietrzwałdu) oraz duchownych, świeckich i siostry zakonnej (ofiar nazizmu i komunizmu). Ponadto zorganizował peregrynację Obrazu Jezusa Miłosiernego w parafiach, jubileusz 750-lecia Warmińskiej Kapituły Katedralnej i ponowny pochówek kanonika Mikołaja Kopernika, a także jubileusz 1000-lecia męczeńskiej śmierci św. Brunona. Wśród wielu innych inicjatyw należy także wymienić utworzenie kapituły kolegiackiej w Lidzbarku Warmińskim, wybudowanie konwiktury księży warmińskich i powołanie katolickiego Radia Plus Olsztyn. Angażuje się też w upowszechnianie nauki i kultury poprzez wspieranie inicjatyw

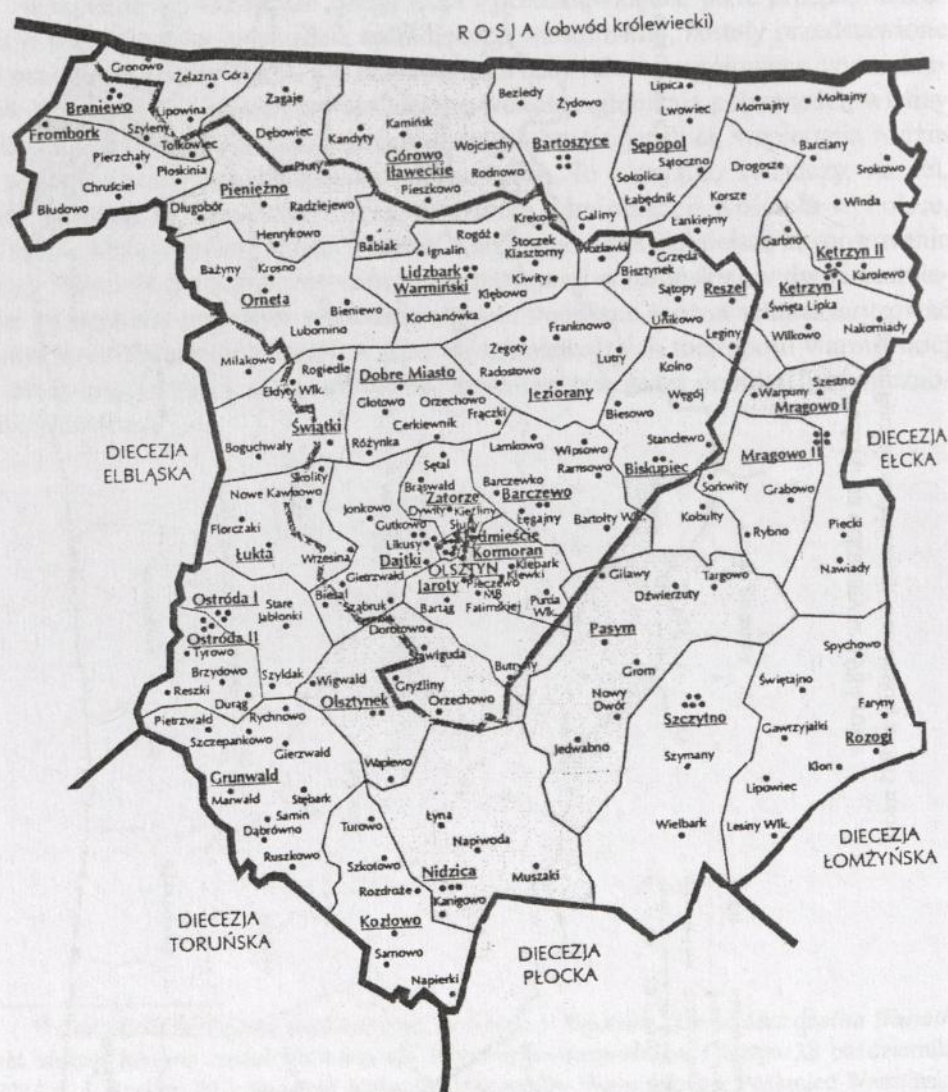
popularyzujących wiedzę o regionie, a szczególnie lokalnym Kościele. Wszystkie te osiągnięcia i inicjatywy stały się podstawą do wystąpienia o nadanie arcybiskupowi Wojciechowi Ziembie doktoratu honoris causa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego⁴⁰.

Wszystkie najważniejsze osiągnięcia i przedsięwzięcia, jakie przeprowadzono w dwudziestoleciu istnienia archidiecezji warmińskiej, zostały przedstawione w pracy Aleksandry Parol, nie ma więc potrzeby ich szczegółowego wymieniania. Niewątpliwie koncentrowały się one wokół pogłębiania pobożności, wiedzy i kultury religijnej, formowania osobowości chrześcijańskiej, wspierania rodzin i propagowania chrześcijańskiego stylu życia. To wszystko świadczy, że cel, jaki postawił bł. Jan Paweł II przed reformą administracji Kościoła w Polsce, a mianowicie zdynamizowanie życia religijnego oraz pełniejsze dostosowanie misji Kościoła do współczesności, w archidiecezji warmińskiej w dwudziestolecie jej istnienia przyniósł wymierne owoce. Podobnie można scharakteryzować funkcjonowanie dwóch nowych diecezji sufraganalnych metropolii warmińskiej – elbląskiej i ełckiej, czego dowodzą zamieszczone w tej publikacji okolicznościowe referaty.

⁴⁰ Por. okolicznościową publikację pt. *Arcybiskup Wojciech Ziemia Metropolita Warmiński, doktor honoris causa Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego*, Olsztyn 28 października 2011 r.; J. Roslan, *20 lat posługi biskupiej Metropolity Warmińskiego*, Połaniec Warmiński, 2002, nr 9 (12 V), s. 1, 3; *Czynem i prawdą. Księga pamiątkowa na siedemdziesiąte piąte urodziny Księdza Arcybiskupa Warmińskiego Edmunda Piszczka*, red. C. Rogowski, W. Nowak, A. Kopiczko, M. Wojciechowski, Olsztyn 2004; *W służbie Bogu Bogatemu w miłosierdzie. W przestrzeni Kościoła w Elku, Białymstoku i na Warmii. Metropolicie Warmińskiemu Wielkiemu Kanclerzowi Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego Jego Ekscelencji Księdzu Arcybiskupowi Doktorowi Wojciechowi Ziembie w 40 rocznicę święceń kapłańskich i 25 rocznicę święceń biskupich*, red. S. Kozakiewicz, Olsztyn 2007.

Podział na dekanaty w 1984 roku
Źródło: Rocznik Archidiecezji Warmińskiej z 1985 roku

Podział archidiecezji na dekanaty i parafie w 1994 roku
Źródło: Rocznik Archidiecezji Warmińskiej z 1995 roku

Podział Polski na diecezje po 1992 roku
Źródło: Rocznik Archidiecezji Warmińskiej z 1995 roku

Podział Kościoła bizantyjsko-ukraińskiego na diecezje po 1996 roku
 Źródło: Konferencja Episkopatu Polski. Informator 2009

Podział Polski na diecezje po 2004 roku
 Źródło: Konferencja Episkopatu Polski. Informator 2009